

PRODUSE DE STICLĂRIE DE LA PORUMBACU REFLECTATE ÎN JURNALELE ECONOMICE ALE PRINCESEI ANNA BORNEMISZA

Irina FARAON¹
Gheorghe FARAON²

GLASSWARE PRODUCTS FROM PORUMBACU REFLECTED IN PRINCESS ANNA BORNEMISZA'S ECONOMIC DIARIES

ABSTRACT

The glass has a long history, traveling during its development a complex path to which several nations contributed, from territories far from each other, throughout several historical periods.

The development of this domain had only started with the Renaissance, during the Late Middle Ages, the most important centres which knew the glass manufacturing secret being the famous Italian manufactures from Murano and Mantua.

The glass presence in Transylvania starting with the 15th and the 16th centuries is supported both by the data recorded in the church records that highlight the fact that in the cities there were in the year 1540 houses with glass windows, facts that lead us to the conclusion of placing the beginning of glass production, especially windows in the 16th century, to which, towards the middle of the 17th century, the production of bottles and glasses is added, as well as the fact that the oldest quarries whose existence and operation are known to have a series of relatively rich sources were in Făgăraș County, on the domains of Porumbacu and Comăna.

Keywords: Făgăraș County, domain, Princely Court, glassware.

Sticla, indiferent de culoarea pe care o are, străvezie sau translucidă, are o istorie îndelungată, parcurgând în evoluția sa un drum complex la care au contribuit mai multe popoare, din teritoriile îndepărtate unele de altele, de-a lungul mai multor perioade istorice. Astfel, lumea antică își procura acest produs rar și prețios din atelierele egiptene, unde procedeul de realizare nu era atât de avansat. Sticla nu era topită până la fluiditate, procedeul oprindu-se la un nivel în care se puteau modela obiectele cu ajutorul unui nucleu de lut peste care se întindea stratul de sticlă. Românii au fost cei care au reușit să realizeze glăjării, de unde tehnica producerii sticlei s-a răspândit rapid în provinciile europene. Pe parcursul evului mediu, sticla a rămas în continuare o raritate, erau adevărate podoabe ce se găseau doar în casele unor oameni deosebit

---

¹ Istoric de artă, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș;
e-mail: irinafaraon@yahoo.com.

² Muzeograf-conservator, doctor în istorie, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș;
e-mail: geo.faraon@yahoo.com.

de bogați. În același timp, geamul era și el rar întâlnit, fiind folosit în special la ferestrele lăcașelor de cult³.

Dezvoltarea acestui domeniu a început abia odată cu Renașterea, în perioada Evului Mediu Târziu, cele mai importante centre care cunoșteau secretul fabricării sticlei fiind vestitele manufacturi italiene Murano și Mantua. De aici meșterii cunoscători ai acestei arte au fugit și au răspândit, încă din secolul al XVII-lea, procedeul fabricării în mai multe țări europene, precum Anglia, Franța, statele germane, Rusia, ș.a.⁴. Acesta a fost momentul în care principii transilvăneni, interesați de a învăța și a dezvolta această artă în ținuturile Transilvaniei, i-au adus pe vestiții meșteri italieni și le-au asigurat toate condițiile necesare pentru fabricarea unei sticle de calitate. Transilvania oferea din plin condițiile necesare, începând cu prezența unor nisipuri de cuarț suficient de bune, la o apreciabilă bogăție de foioase, în special fag. Aceasta face ca pe principalele văi ale Carpaților Orientali și Meridionali să apară încă de timpuriu glăjării unde se producea și se prelucra sticla. Începuturile fabricării glajei în Transilvania sunt însă legate de apariția și dezvoltarea, la începutul secolului al XVII-lea, a sticlăriei de la poalele Munților Făgărașului în localitatea Porumbacu de Sus. Acest centru va reprezenta timp de aproape 300 de ani unul dintre principalii producători de sticlă atât pentru Țara Făgărașului, cât și Transilvania și Țara Românească.

În ceea ce privește dezvoltarea meșteșugurilor medievale, lucrările apărute care prezintă producerea sticlei afirmă că acest meșteșug era cunoscut și practicat în Transilvania încă din secolele XV-XVI. Astfel, sunt amintiți meșteri sticlari în mai multe locații precum Cluj, Brașov sau Sighișoara, unde se produceau atât sticlă pentru geamuri, cât și diferite obiecte din cristal⁵. Se pare însă că aceste date care atestă prezența sticlarilor în acea perioadă se referă la meșteșugarii sticlari (geamgii) care sunt amintiți încă din 1520⁶ în aceeași breaslă cu tâmplarii și pictorii, și nu la suflătorii de sticlă sau la meșterii care alcătuiau compoziția din topirea căreia dădeau naștere obiectelor din sticlă. Așa cum am văzut, în legătură cu utilizarea sticlei dispunem de date, însă nu știm dacă această sticlă era de producție locală sau ajunsă în Transilvania pe cale comercială⁷, de undeva din străinătate. Prezența sticlei în Transilvania încă din secolele XV-XVI este susținută atât de datele consemnate în evidențele bisericești care marchează faptul că în orașe existau deja la 1540 case cu ferestre cu geamuri, ce ne conduc la concluzia plasării începutului producției de sticlă, în special de geamuri, în secolul al XVI-lea, la care se adaugă spre mijlocul secolului al XVII-lea și producția de sticle și pahare, cât și de faptul că cele mai vechi glăjării despre a căror existență și funcționare se cunosc o serie de izvoare relativ bogate, au fost în Țara Făgărașului, pe domeniile Porumbacu și Comăna. Materialele documentare folosite pentru stabilirea datelor privind înființarea glăjăriilor sunt reprezentate de conscripții,

---

³ Herbert Hoffmann, *Contribuție la statutul glăjăriilor din sudul și estul Transilvaniei*, în „Aluta”, 1970, p. 295.

⁴ Constantin Băjenaru, *Glăjăria de la Porumbacu (1625-1800)*, în „Colocviul Național de Istorie”, Muzeul Național Cotroceni, București, 1997, p. 64.

⁵ Ștefan Pascu, *Meșteșugari din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei RPR, 1954, p. 119.

⁶ H. Hoffmann, *op. cit.*, p. 297.

⁷ Magdalena Bunta, *Contribuții la studiul produselor artistice ale glăjăriei de la Porumbacu (sec. XII-XVII)*, în „Acta Musei Napocensis”, XVII, 1980, p. 219.

urbării sau inventare ale domeniilor, registre de socoteli anuale ale unor biserici sau mănăstiri, inventare ale glăjăriilor, jurnale economice, corespondența dintre proprietarii de domenii feudale pe vatra cărora existau glăjării și administratorii lor, acte păstrate în arhive din țară sau străinătate, dar și din cronică și articole din presă.

Inventarele și urbariile celor două domenii, datate 1 februarie 1632, au dovedit existența concomitentă a două hute de sticlă în hotarul satului Porumbacu de Sus, respectiv Comăna de Sus⁸. Acestea pot fi considerate drept primele glăjării cu caracter manufacturier din Transilvania, care deși erau dotate rudimentar, au reușit să producă cantități importante de obiecte, atât pentru folosința Curții de la Făgăraș, cât și pentru circuitul comercial intern și extern.

Anterioară acestei datări este cea a lui Sándor Takács, care în lucrarea „Magyar üveg, magyar üvegesek” afirmă atât că „în anul 1602 exista o glăjărie la Făgăraș sau în împrejurimi”, despre vechimea căreia din lipsă de alte surse nu a putut da relații, cât și că „Arpașul avea în secolele XVI-XVII o industrie de sticlă dezvoltată”⁹. Această teză este confirmată și de datele atestate documentar și anume că la 1638 glăjăria de la Porumbacu de Sus producea un număr de 14.600 geamuri rotunde sau faptul că în anii 1625-1626 la respectiva glăjărie, pe lângă alte măsuri luate pentru dezvoltarea meșteșugului prin aducerea de meseriași din Italia, Germania și Polonia, au fost aduși din Murano de lângă Veneția glăjari iscusiți care să lucreze un cristal de bună calitate¹⁰. Toate aceste măsuri aveau ca scop creșterea producției și valorii artistice a sticlei, meșterii aduși aici fiind recunoscuți pentru producerea unor obiecte și vase de o deosebită frumusețe și calitate.

Pe baza documentelor existente, de-a lungul secolelor XVII-XIX au existat, deci, în zona de sud-est a Transilvaniei circa 15 glăjării, dintre care cea de la Porumbacu de Sus are o continuitate apreciabilă. Toate aceste glăjării au fost atestate documentar fie prin anul înființării, fie amintite la un moment dat ca existente. Astfel, cea de la Porumbacu de Sus a fost menționată în anii 1625, 1637, 1638, 1731, 1738, 1800, 1847, 1856 și 1894, cea de la Cârțișoara în anii 1738, 1800, 1804, 1824, 1832, 1843, 1844, 1856, 1858, iar cea de la Bicsad în 1760, 1800, 1856, 1894. Numărul mediu al glăjăriilor care au funcționat concomitent de-a lungul timpului se situează între 5 și 7. Astfel, în 1792 erau amintite cinci – la Porumbacu de Sus, Cârțișoara, Arpașu de Sus, Malnaș și Glăjăria. Despre Malnaș, Magdalena Bunta în lucrarea publicată în colaborare cu Katona Imre afirmă că a fost înființată înainte de anul 1772. Afirmarea sa este confirmată și de Miko Jozsy, care la 27 aprilie 1772 îi amintea lui Miko Miklos că „moara de zdrobit piatră, aflată la huta din Malnaș pe care a construit-o el, deci funcționa înainte de 1772”¹¹. În ceea ce privește Glăjăria, alias Gogenu, se menționează în anul 1760 ca fiind înființată de familia Bornemisza și care a funcționat până la sfârșitul secolului al XIX-lea (1894)¹².

⁸ *Urbariile Țării Făgărașului*, vol. I (1601-1650), ed. David Prodan, București, Editura Academiei RSR, 1970, p. 274.

⁹ Takács Sándor, *Magyar üveg, magyar üvegesek*, în „Szazadok”, nr. 41, 1907, Budapeșt, p. 635-636.

¹⁰ H. Hoffmann, *op. cit.*, p. 297.

¹¹ *Ibidem*, p. 299.

¹² Mircea Dan Lazăr, *Atestarea documentară a glăjariilor din Transilvania*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, XXX, 2001-2002, p. 342.

În anul 1824 sunt amintite șapte glăjării, dintre care se menționează doar Arpașu de Sus, iar în 1847 lista glăjăriilor funcționale cuprindea opt: Porumbacu, Glăjăria, Bicsad, Almașul Mare, Borsec, Zalanpatak, Arpașu de Sus și Cârțișoara. În anul 1856 sunt menționate zece glăjării, la cele amintite adăugându-se Zagon și Covasna, iar în 1860 mai apar menționate din nou doar cinci glăjării: Arpașu, Cârțișoara, Görgey, Borsec și pe valea râului Crasna – fabrica „Margareta”¹³. La sfârșitul secolului al XIX-lea, în anul 1894, sunt menționate ca fiind ultimele glăjării existente cele de la Porumbacu de Sus și de la Bicsad, amintindu-se în curs de desființare sau chiar desființate cele de la Arpașu și Cârțișoara.

Obiectele produse de aceste glăjării, geamurile și apoi vasele, erau vândute în Transilvania și Ungaria în primul rând, și apoi în Principate și diverse provincii ale Imperiului Otoman. În 1792, valoarea exportului reprezenta 13.000 florini. Această sumă raportată la producția unei glăjării (Porumbacu de Sus) reprezenta aproape de două ori valoarea producției anuale (8.000 florini); deci, ținând cont că la acea dată existau cinci glăjării în Transilvania, se poate ca fiecare dintre ele să fi participat la acest export cu aproximativ două treimi din producția lor.

În secolul al XVII-lea Țara Făgărașului era împărțită în trei domenii economice: unul mai mare, al Făgărașului, și două mai mici, al Porumbacului și al Comănei. Fiecare dintre ele aveau economia, curțile economice și aparatul economic propriu. Inventarele existente ale curților nobiliare sau princiare din secolul al XVII-lea ne oferă multiple informații privind populația, starea și îndatoririle ei, înzestrarea și funcțiile principale ale domeniului însuși, precum și numeroasele instrucțiuni economice ale principilor ce aveau ca scop dezvoltarea economică a domeniilor. Modelul de organizare a domeniilor a fost preluat de toți nobilii transilvăneni, care adaptându-se la condițiile geografice și în proporții diferite, își organizează economia domenală¹⁴.

Unul dintre cele mai mari domenii princiare transilvănene a fost Făgărașul, lucru confirmat și de urbarii. Astfel, în urbariul din 1632 pe domeniul Făgărașului sunt înscrise: „târgul sau orașul Făgăraș și 32 de sate din care 5 numai părți de sate. Pe domeniul Porumbacului erau 6 sate, din care unul (Cârțișoara) numai jumătate, iar pe cel al Comănei 5 sate. În toate, pe cele trei domenii un târg și 43 de sate, din care 6 erau numai părți de sate”¹⁵. În alt urbariu, cel din 1637, domeniul Făgărașului avea: „2 târguri, Făgărașul și Becleanul, și 40 de sate, iar Porumbacu și Comăna aveau fiecare câte 6 sate. Domeniul întreg avea deci 2 târguri și 52 de sate”¹⁶.

Pentru anul 1640 există doar urbariul domeniului Făgăraș, care înscrie „2 târguri și 44 de sate”¹⁷, pentru Porumbacu și Comăna având doar urbariul din 1648 care înscrie 12 sate (câte 6 pentru fiecare)¹⁸. Pe lângă aceste date, inventarele succesive ne oferă valoroase informații legate de situația lor economică, ce ne permit astfel să urmărim inclusiv evoluția lor. Sunt descrise, inventariate amănunțit cetatea, casele de locuit, curțile, bunurile cumulate, vitele, produsele, proviziile, ustensilele, morile,

---

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Ligi Fulga, *Sticla transilvăneană în sec. XVII-XVIII*, București, 2004, p. 46.

¹⁵ *Urbariile Țării Făgărașului*, p. 12.

¹⁶ *Ibidem*, p. 13.

¹⁷ *Ibidem*, p. 14.

¹⁸ *Ibidem*, p. 15.

atelierele, pământurile de cultură, fânețele și produsele lor etc. Astfel avem informații concrete, exacte, prin cifre, asupra întregului complex de domenii. Cu toate că fiecare dintre aceste domenii îndeplinea rolul unor unități administrativ-economice, diferențiate ca importanță și pondere economică, cel de la Porumbacu și cel de la Comăna erau subordonate curții princiare de la Făgăraș, care avea reședința la Cetatea Făgărașului. Aceasta era administrată și stăpânită în conformitate cu instrucțiunile proprii ale principelui Gabriel Bethlen (1613-1629), care, „deși avea doar 33 de ani când s-a urcat pe tronul Transilvaniei, a dovedit prin gândire, judecata și activitatea sa că are înțelepciunea unui om mult mai matur”¹⁹.

După alegerea sa ca principe, Gabriel Bethlen a reorganizat aparatul administrativ central și economia statală, ce ajunseseră într-o stare de totală dezorganizare. El a căutat să asigure surse de venit prin încasarea sumelor percepute sub formă de dări, urmărind astfel crearea unui aparat de stat bine pus la punct și controlat cu severitate. Cu toată opoziția marilor proprietari, principele a reușit în 1618 să impună o lege în acest scop, stabilind astfel modalitățile de percepere a dijmelor.

În cadrul politicii sale de întărire a puterii centrale prin sporirea surselor de venit, Gabriel Bethlen a luat o serie de măsuri, dintre care amintim:

- a dat dispoziții ca nimeni să nu mai poată lua în arendă monetăriile;
- a instituit arendarea perceperei dijmei bisericești și a vămii tricesimale, toate aceste venituri revenind fiscoșului;

- a interzis scoaterea din țară a fierului și a cuprului;
- pentru a impulsiona dezvoltarea mineritului, în 1615 a acordat privilegii de exploatare a unor mine vechi și deschiderea unor noi de aur, argint, cupru, atât pe domeniile princiare, cât și pe ale altora, în anumite condiții. De asemenea, pentru a stimula exploatarea miniere, a adus în Transilvania mineri străini. Astfel, între anii 1619-1626, când a luat parte la campaniile militare din Austria și Cehia în timpul Războiului de 30 de ani, a dat ordin ca minerii din unele orașe ale Slovaciei, unde tehnica mineritului era foarte avansată, să fie trimiși în Transilvania, asigurându-le toate cele necesare;

- a urmărit stimularea activității meșteșugărești, astfel că încă din 1618 avea în vedere aducerea în Transilvania a unor meșteșugari străini. Referitor la această acțiune a principelui, cronicarul Georg Kraus scria următoarele: „Gabriel Bethlen a mai chemat cu mari cheltuieli din Italia, Germania și Polonia pe cei mai buni meșteri și artiști ca: zidari, dulgheri, tâmplari, pietrari, sculptori, croitori de catifea; a refăcut cu clădiri frumoase întreaga Alba Iulia, Vințul, Făgărașul, Blajul și alte așezări, făcând restaurările în forma lor de acum”²⁰. Atenția principelui s-a îndreptat și spre meșteșugarii habani din Moravia. El a hotărât să aducă o parte dintre ei în Transilvania, astfel că până în iarna lui 1622-1623 aproape 800 de persoane sosiseră aici. Lor li se acordă dreptul de a-și exercita meșteșugul și libertate religioasă, iar în schimb trebuiau să plătească dijmă principelui, și în caz de utilizare a produselor de către principe pe domeniile sale primeau jumătate din leafa convenită pentru munca pe care o prestau. Prin așezarea habanilor în Transilvania, principele a urmărit, în cadrul politicii sale de întărire economică a puterii centrale, dezvoltarea meșteșugurilor pe domeniul per-

---

¹⁹ Petru Bunta, *Gabriel Bethlen*, București, Editura Militară, 1981, p. 40.

²⁰ *Ibidem*, p. 108.

sonal de la Vințu, în așa fel încât dependența sa față de meșteșugarii din orașe să fie cât mai mică;

- o altă măsură de mare importanță a fost luată în domeniul prelucrării sticlei, care deși era practică anterior secolului al XVII-lea, a cunoscut un mare avânt datorită principelui ardelean. Acesta a adus meșteri sticlari din Murano la Porumbacu, nu cu scopul de a construi o sticlărie, ci pentru a îmbunătăți calitatea sticlei produse aici. Astfel, aducerea acestor meșteri nu poate fi, nici nu trebuie să fie considerată ca dată a înființării sticlăriei. În prima jumătate a secolului al XVII-lea sticlăria înregistra un ritm lent de dezvoltare, iar tehnica era rudimentară, această realitate fiind confirmată de mica cantitate de produse și de piese lucrate mai puțin estetic. Numai după venirea acelor meșteri italieni atelierele de fabricare a sticlei suferă o serie de schimbări privind starea tehnică și estetică a pieselor, lucru consemnat chiar de inventarele domeniului Făgăraș.

Primul care ne informează despre aducerea sticlăriei de Murano în Transilvania este cronicarul sas G. Kraus, care spunea că principele „a poruncit în anul 1625-1626 să fie aduși din Veneția, și anume Murano, iscușiții meșteri sticlari italieni care au făcut cristal la Forembach (Porumbacu) în Țara Făgărașului”²¹. Acesta amintește și despre vizita pe care o face în anul 1630 la Veneția, la celebrele ateliere de sticlărie de la Murano, unde, după cum el însuși descrie, a întâlnit meșteri suflători în sticlă care fuseseră în Transilvania, la Porumbacu, fiind invitați de Gabriel Bethlen și care, după moartea principelui, s-au întors în patria lor, neîndurând tratamentul nedemn la care fuseseră supuși: „Deoarece după moartea principelui au fost prost ținuți, ei s-au întors la Veneția, unde am stat de vorbă, în anul 1630, adeseori eu însumi cu ei”²².

Această informație a fost preluată de R. Csallner, dar și de Magdalena Bunta, care menționează: „Existența unei glăjării și începutul prelucrării sticlei la Porumbacu în primii ani ai deceniului trei al secolului al XVII-lea, cel mai târziu la 1621-1622, socotind necesari minim doi ani pentru începerea lucrărilor de către sticlarii veniți din Murano”²³. Această afirmație (opinie) este confirmată de o însemnare păstrată în registre de socoteli ale orașului Cluj, din care deducem existența unei glăjării înființate în împrejurimile Făgărașului, care era deja în funcțiune în anii menționați de Kraus. Astfel, se consemnează: „La 13 ianuarie 1624 sosesc la Cluj din Țara Făgărașului trimișii lui Gabriel Bethlen (două persoane) cu sticla Măriei Sale, intenționând să o vândă”²⁴. Probabil că au vrut să valorifice produsele confecționate într-o glăjărie înființată de G. Bethlen pe teritoriul unui sat de pe domeniile sale făgărașene. Dacă în anul 1624 această glăjărie dispunea deja de stocuri ce puteau fi vândute, ea trebuie să-și fi început activitatea înainte cu câțiva ani. Întrucât nu se cunosc date despre existența vreunei alte glăjării în Transilvania, istoricii consideră că și sticla care apare în registrul vamal de tricesimă din Cluj, în ianuarie 1632, sub denumirea de sticlă transilvăneană, să fi fost produsă în glăjăriile de la Porumbacu și Comăna²⁵, întemeiate

---

²¹ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608-1665)*, București, Editura Academiei RPR, 1956, p. 46.

²² *Ibidem*.

²³ Magdalena Bunta, *op. cit.*, p. 221.

²⁴ P. Bunta, *op. cit.*, p. 114.

²⁵ *Ibidem*.

încă din timpul lui Bethlen. Acestea sunt cele mai vechi glăjării din Țara Făgărașului, fapt demonstrat de inventarele și urbariile acestor domenii, datate 1 februarie 1632, care amintesc existența concomitent a două hute de sticlă în hotarul satului Porumbacu de Sus, respectiv Comăna de Sus²⁶. Astfel, în acest urbariu se specifică: „E în acest hotar (al Porumbacului) o sticlărie cu toate cele de trebuință, e lângă sticlărie și o moară de pisat piatra cu roată și două săgeți”²⁷. Din anul 1633 până în anul 1637 nu s-a mai păstrat nici un inventar sau urbariu la Porumbacu de Sus. Drept urmare, pentru această perioadă nu mai aveam informații despre huta de sticlă de aici.

Urbariul din 31 iulie 1637 indică la Porumbacu „o sticlărie pe care acum au început să o clădească pe locul celei vechi”²⁸. Pe baza acestei afirmații putem presupune că reconstruirea s-a realizat fie în urma vreunui incendiu care a distrus-o pe cea veche, fie din necesitatea extinderii sticlăriei în urma cererilor tot mai mari. Tot aici se menționează un sticlărie la Porumbacu și unul la Cârțișoara. Pe baza acestor documente putem deduce, de asemenea, că între anii 1633-1637 activitatea hutei a stagnat, înnoirea ei fiind datorată construirii noii hute. Ținând cont de relațiile lui G. Kraus se poate presupune că stagnarea producției a fost legată de reintroducerea sticlărilor italieni la Murano, după moartea lui Gabriel Bethlen. În registrele vamale ale orașului Cluj din anii 1599-1537 sunt foarte frecvente însemnările privind importul de obiecte de sticlă aduse pe diferite rute, fie dinspre Viena, fie din Polonia, aceasta constituind o altă dovadă a stagnării producției.

Cele mai exacte informații despre glăjărie le avem din urbariul din februarie 1648 întocmit pentru domeniul Porumbacului, care spune că „la Porumbacu de Sus, din jos de sat, este o hută în care lucrau permanent doi sticlari nemți și doi sticlari români, cei din urmă numiți în limba maghiară roman üvegesk”²⁹. Urbariul descrie în continuare amănunțit construcțiile și instalațiile hutei, cu inventarul uneltelor și produselor existente la acea dată, pe baza cărora putem să reconstituim tehnica și tehnologia de lucru folosite în procesul de fabricație. Sunt consemnate: o moară de sfărâmat pietre, cuptoare pentru topit amestecul, cuptoare de ars sticla (folosite pentru reîncălzirea și călirea obiectelor gata făcute), țevi de suflat, forme negative de bronz, cârlige de luat pasta din cuptor, foarfeci pentru tăiat pasta, ciur, site folosite pentru trierea materiei prime ș.a. Glăjăria era dotată cu mai multe încăperi, avea materia primă necesară și se folosea de tehnici întrebuițate de meșterii sticlari aduși de la Murano. Un loc aparte îl ocupa încăperea pentru sticle, situată într-un colț al sticlăriei. Era închisă cu scânduri, având ușa cu lacăt. În interior erau descrise două polițe pentru ținut sticle, pe care erau așezate mai multe forme de sticle: „553 ploști de sticlă de șapte tipuri, 629 pahare de patru tipuri, 15 cești mărunte, 20 căni cu toartă, 60 sticle mari cu toartă lungă, 19 mărunte, 225 cu toartă scurtă”³⁰. Lângă polițe se afla un cup-tor mic de cositor construit din două părți, în partea de deasupra cu 5 pante mărunte.

În acest urbariu foarte importantă este și prezentarea din punct de vedere arhitectonic, fiind una dintre primele descrieri complete a unei glăjării din secolul al

---

²⁶ *Urbariile Țării Făgărașului*, p. 274, 283.

²⁷ *Ibidem*, p. 283.

²⁸ *Ibidem*, p. 440.

²⁹ *Ibidem*, p. 866.

³⁰ *Ibidem*, p. 864, 866, 892.

XVII-lea păstrată până în prezent: clădirea „se află într-o stare șubredă, este făcută din bârne, lipită prost în unele locuri, acoperișul găurit într-un colț. La cele două capete două uși simple și rele, cu țâțâni din lemn. Cuptoarele pentru ars frita sunt în stare bună. Pentru acoperișul sticlăriei sunt 8 scânduri de brad și 8 care de lemn”³¹.

Ca instalații de producere a sticlei, în clădire se găseau două cuptoare. Unul pentru topit sticla, în jurul căruia lucrau patru lucrători, care era fără acoperiș; celălalt cuptor pentru ars era și el în stare bună. Lângă sticlărie exista o casă mică din bârne acoperită cu paie – moară pentru sfărâmat piatra. O albie din scânduri de fierăstrău pentru cernut piatra, în care exista o găleată de piatră cernută. Aici se mai găseau un ciur de piele în formă de sită și două site de cernut cenușa. Jgheburile de lemn din afara morii încă mai țineau și roata încă era corespunzătoare. Sticlăria era închisă cu gard bun făcut numai în urmă cu un an, care trebuia doar să fie acoperit. Urmează enumerarea uneltelor folosite la fabricarea sticlei existente la acea dată în dotarea hutei, aparținând atât sticlarilor români, cât și sticlarilor nemți.

Forța de muncă, în majoritate, o constituiau iobagii și oamenii liberi, iar personalul auxiliar era compus din calfe și ucenici autohtoni sau, mai rar, aduși din Italia sau Germania. Numai specialiștii (meșterii) erau plătiți. Pe lângă meșterii străini, din prima parte a secolului al XVII-lea se formează la Porumbacu o generație de sticlari locali, recrutați, iar meșteșugul se perpetuează din tată în fiu până la mijlocul secolului al XVIII-lea. Printre lucrătorii de la Porumbacu, în anul 1637 apare numele lui Stan Oprean, iar în 1648 sunt amintiți Opra Kapas, Bukur Trejnem, Iuon Spotar, Radu Glisar și Toma Bancz din Sărata³². Pentru a doua jumătate a secolului al XVII-lea mențiunile și numărul lucrătorilor români sporesc. Pe lângă cei menționați, care făceau parte din personalul calificat al glăjăriei, documentele ne mai informează despre o serie de persoane care slujeau pe lângă cuptoare, îndeplinind însă diferite munci auxiliare. Cele prezentate mai sus nu diminuează cu nimic importanța pe care au avut-o sticlarii italieni sau germani, cei din urmă aduși către mijlocul secolului al XVII-lea. Prezența și practica meșteșugărească au influențat cu certitudine atingerea acelei perioade de vârf a sticlăriei transilvănene.

Următorul inventar, din 14-29 noiembrie 1674, menționează că glăjăria „se găsește în sus de Porumbacu de Sus, sub pădure sau sub munte”³³, fiind clădită din bârne de fag. Au trecut 26 de ani de la inventarul precedent (1648), dar dacă comparăm cele două documente, se pare că dotarea hutei nu s-a schimbat prea mult. Cele mai multe diferențe se referă la numărul de unelte, acum fiind înregistrate cu 1-2 bucăți mai multe: „(...) foarfecă de fier pentru fabricarea sticlei, foarfecă mică pentru tăiat sticla, 5 bucăți de tuburi goale din fier, 8 bucăți tuburi fără gaură din fier, lingură și furculiță vechi de fier, o mică nicovală împreună cu instrumentele ei de bătut, un tub lung de fier pentru tras sticla etc.”³⁴. Alături de toate acestea mai exista o matriță veche de cupru pentru sticlă în formă de rodie, una cu palmete, precum și un fier mic pentru adâncituri folosită la înfrumusețarea sticlei.

---

³¹ *Ibidem*, p. 865.

³² *Ibidem*, p. 695, 864, 865, 975.

³³ *Ibidem*, vol. II (1651-1680), București, Editura Academiei RSR, 1976, p. 614.

³⁴ Bunta Magda, Katona Imre, *Az erdélyi üvegművesseg a Századfordulóing*, Bukarest, Editura Kriterion, 1983, p. 41.

Urbariul din anul respectiv al curții economice amintește la Porumbacu de Jos „un sticlar, iar la Porumbacu de Sus un fabricant de sticlă, un producător de matrițe, 2 cenușari și trei persoane care slujesc la șura sticlăriei. De asemenea sunt menționați câte un cenușar la Sărata și la Corbi”³⁵. Tot aici aflăm că după 1664 huta de la Porumbacu a fost arendată pentru o sumă anuală de 400 de florini, arendatorul fiind obligat să trimită sub formă de cadou anumite cantități de diferite feluri de produse Curții princiare. Suma arendei se ridică în anul 1676 la 500 de florini. Documentele nu menționează însă numele arendașilor, excepție fiind urbariul din 1680, de unde aflăm că „huta a fost arendată unor polonezi”³⁶, tot pentru suma de 500 de florini.

Doi ani mai târziu, în inventarul din 16-17 iunie 1676, existau același instrumentar și aceeași moară pentru sfărâmat piatră³⁷, singurele modificări făcute de cel care a întocmit inventarul fiind descrierea mai profesională a uneltelor, precum: „(...) o furculiță de fier cu două ramuri, cu mâner din lemn cu care se obișnuiește să se scoată din cuptor oalele cu sticle”³⁸. De asemenea sunt menționați la Porumbacu de Jos „un sticlar (Stan Glăjar), la Sărata un sticlar și doi cenușari, iar la Porumbacu de Sus, acolo unde funcționează cuptorul, nu este pomenit niciun sticlar sau cenușar”³⁹.

Ultimul inventar pe care îl cunoaștem, din a doua parte a secolului al XVII-lea, datează din 9-15 august 1680. Conform acestuia, dotarea hutei este neschimbată. Urbariul curții economice de la Porumbacu din august 1680 nu pomeneste de niciun sticlar pe tot teritoriul curții economice și nici persoane despre care se putea presupune că au lucrat la cuptor. În legătură cu șura sticlăriei găsim următoarele: „Au Măriile lor, sub munte, o șură a sticlăriei, care acum este arendată la polonezi”⁴⁰. Faptul că sticlarii locali nu mai erau pomeniți poate fi explicat prin prezența sticlarilor nemți amintiți de urbariul din 1648 și a celor polonezi, amintiți în urbariile din 1674 și 1680. Despre ce s-a întâmplat cu aceștia între timp, nu avem informații. Din condițiile de arendare aflăm că aprovizionarea hutei cu lemne se făcea de către curtea economică, deci tăietorii de lemne și cenușarii proveneau în continuare dintre iobagii curții.

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, între anii 1693-1700, glăjăria de la Porumbacu continua să fie arendată. Mărturie stau cele șapte contracte de arendare cunoscute în prezent. Primul a fost încheiat la 1 iunie 1693, pe un an, cu polonezi, în 1694 noul contract a fost semnat cu evreii din Alba Iulia, următoarele încheiate tot cu evrei, până la cel din 11 martie 1698, care a fost încheiat cu doi polonezi, Nicolae și Cazimir. Ultimul contract de arendare a fost semnat la 7 noiembrie 1700 cu polonezul Nicolae, asociat cu evreul Solomon⁴¹. Toți aceștia, chiar dacă nu erau de meserie, e de admis că au adus cu ei meșteri străini, care au influențat cu siguranță atingerea acelei perioade de vârf a sticlăriei transilvănene.

Această perioadă, mai exact a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a fost urmarea directă a încheierii procesului de transformare a domeniului și Cetății Făgă-

---

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Urbariile Țării Făgărașului*, vol. II, p. 293.

³⁷ *Ibidem*, p. 788.

³⁸ Bunta Magda, Katona I., *op. cit.*, p. 41.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 42.

⁴¹ M.D. Lazăr, *op. cit.*, p. 337.

rașului într-o curte princiară. Desele primiri de oaspeți necesitau un bogat sortiment de sticlărie și cristal pentru iluminat, pentru decorațiuni interioare și uz. Pentru aceasta, fiind proprietate domeniială, glăjăria de la Porumbacu a fost bine întreținută de către principii, fiind o importantă sursă de venit, dar și de prestigiu. În perioada arendării erau obligați să trimită sub formă de cadou anumite cantități de felurite tipuri de produse Curții princiare de la Făgăraș.

La începutul secolului al XVIII-lea, după moartea principelui Mihail Apafi II și a soției sale (1713), domeniul Porumbacului, ca și celelalte domenii ale familiei, a devenit proprietate fiscală austriacă. Despre activitatea care se desfășoară la Porumbacu în prima jumătate a aceluși secol dispunem de puține informații. Cert este că activitatea acestei glăjării nu încetează, dovadă fiind informațiile pe care ni le dau conșcripțiile urbariale din această perioadă.

Sticla realizată la Porumbacu se încadrează în categoria sticlei suflate liber sau suflate în tipar (formă). Despre utilizarea formelor de suflat ne informează aproape toate inventarele secolului al XVII-lea. Culorile predominante ale sticlei obținute erau maro, albastru-verzui, galben-verzui și albastru. În documentele din a doua jumătate a secolului, sticla translucidă, incoloră, apare sub denumirea de cristal, alături de, deși mai rar, sticla albastră.

Din punct de vedere al formelor, obiectele denotă o bogată varietate stilistică și calitativă. În general, glăjăria de la Porumbacu a fost, ca și celelalte, influențată de vasele de lut, bronz și cupru aduse de negustorii turci și slavi, de sticla orientală albastru de cobalt, ca și de ceramica habană de la Vințu de Jos. La Porumbacu s-au produs pe scară largă vasele de uz, de decor și mai puțin candelabre. Cele mai frecvente erau recipientele, flacoanele cu baza patrulateră sau dreptunghiulară, mai rar hexagonale, flacoane cu corpul în formă de sferă, uneori ușor turtită cu gât înalt, prevăzută cu două torți sau fără. Cănille de diferite dimensiuni și cu varietăți de forme sunt de asemenea frecvente. Corpul era în general în formă de sferă ușor turtită, aplatizată la bază și concavă în centrul ei, astfel asigurându-se stabilitatea obiectului. Forme caracteristice hutei din Porumbacu din categoria cănille le considerăm pe cele în formă de pară având aplicată la buză o montură din cositor. Toate acestea se încadrează cronologic în perioada anilor 1650-1680. Alături de acestea, paharele erau alte obiecte răspândite în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Ele erau înalte, zvelte, cu talpă circulară plată, cu picior înalt, având buton la mijloc, cu corpul conic în formă de pâlnie. Alte forme de pahare sunt cele tronconice, cu pereți abrupti, dar lărgindu-se puternic spre buză. Pe lângă acestea mai erau produse butelii turtite pentru esențe de ape de flori, butelii crestate, vase pentru flori, vase pentru conservat și păstrat.

Conșcripțiile urbariale din acest secol ne fac cunoscute varietatea și bogăția sortimentelor de sticlă lucrate la Porumbacu. Astfel, în anul 1632 erau înregistrate în castelul Făgăraș mai multe feluri de butelii late pentru apă, iar în 1637 erau consemnate 2.700 ochiuri de sticlă⁴². În 1638, în depozitul de sticlă al Curții de la Porumbacu sunt înregistrate 14.600 ochiuri de sticlă, iar în 1642, 6.200 ochiuri de sticlă, 80 de sticle pentru apă, 400 de pahare ș.a. Pentru anul 1648 sunt consemnate alte tipuri: 8 sticle mari cositorite, ochiuri străvezii și alte 16 tipuri diferite de sticle, căni și pahare.

---

⁴² *Inventarele Cetății Făgărașului pe anii 1632 și 1637*, mss., în Biblioteca-fond documentar a Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, p. 11, 18.

Așa cum am specificat, activitatea hutei de la Porumbacu pe parcursul secolului al XVII-lea, aproximativ până în anul 1689, poate fi urmărită din urbariile și inventarele domeniului, dar mai ales din jurnalele economice ale principesei Anna Bornemisza dintre anii 1667-1690. Din acestea suntem informați despre transporturile de sticlă trimise de la hută la Curtea princiară. Judecând după cantitatea și diversitatea formelor, cuptorul funcționa foarte bine în această perioadă, astfel că după ce se asigura necesarul curții princiare, restul produselor erau vândute. Despre sumele încasate pe aceste produse făceau referire provizorul sau sameșul curții.

Principesa Anna Bornemisza, născută într-o familie de aristocrați în Ungaria, s-a căsătorit la 10 iunie 1653 cu Mihail Apafi I, descendent al unei vechi familii nobiliare transilvănene. Acesta, la 5 septembrie 1661, ajunge principe al Transilvaniei cu sprijinul Înaltei Porți. Cei doi, formând un cuplu solid, au dirijat împreună soarta acestui principat o vreme îndelungată. Anna a participat efectiv la conducerea țării, îndeplinind cu succes rolul de mamă, soție, principesă și diplomată alături de soțul ei. Deși amestecul ei în treburile țării nu era bine văzut de către contemporanii săi, totuși mulți au recunoscut excelențele sale calitative. Astfel, alături de cancelarul Mihail Teleki, care era rudă cu ea, a jucat un rol important în politica micului stat.

Era o femeie energetică, dârză și hotărâtă, care dirija cu o mână de fier conducerea curții princiare, ținea un jurnal economic începând din 1667, își administra domeniile și încerca să îndrepte greșelile politice ale soțului ei. Acțiunile sale erau menite pentru susținerea teoriei: „Pentru mine, în viața mea, fericirea și câștigul sunt sănătatea și fericirea Grației Sale”⁴³. Credea cu adevărat în menirea sa istorică și în faptul că „trebuie să fie tovarășa credincioasă de ajutor a principelui”⁴⁴.

Principesa Anna Bornemisza

Din ordinul principelui a primit Cetatea și domeniul de la Făgăraș, la 18 septembrie 1663, care a devenit prin sârguința și protecția ei principala reședință a Transilvaniei. Atât ea, cât și celelalte principese care au deținut Cetatea, erau numite de făgărășenii vremii „doamne ale Făgărașului”⁴⁵. Pe lângă sprijinul acordat soțului în conducere, principesa a fost remarcabilă în organizarea și administrarea domeniilor princiare și familiare, a introdus o nouă organizare și un ceremonial cu adevărat prin-

⁴³ Balás Ilona, *Bornemisza Anna fejedelemasszony élete és kora*, Gyoma, 1918, p. 63.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁴⁵ *Cetatea principeselor*, în „Influente”, nr. 2/2012, Alba Iulia, p. 7.

ciar în Cetate, a acordat o atenție deosebită cititului și cărților, din timpul său datând cea mai valoroasă operă a artei culinare princiere din Transilvania, și anume „Cartea de bucate” a principesei Anna Bornemisza din 1680, publicată în 1993.

În perioada stăpânirii sale au fost semnate la Făgăraș cele mai importante documente privind Transilvania⁴⁶ sfârșitului de secol XVII, iar Cetatea a primit peste 50 de solii din Țările Române, de la Înalta Portă, vizirul din Buda, regele Poloniei sau hanul tătar. A decedat la 3 august 1688, moartea sa fiind o grea lovitură pentru soțul său, care a pierdut cel mai important sprijin din viața sa, o femeie isteasă, un bun manager, o femeie autoritară, dar foarte sufletistă.

Jurnalele economice ale Principesei, pe care le-a ținut, așa cum am menționat, din 1667 până la sfârșitul vieții sale, au prezentat în cele mai mici detalii toate veniturile și cheltuielile curții domnești. Pe lângă acestea au putut fi analizate până și achizițiile făcute în această perioadă. Rezultatele tuturor acestor cercetări ne ajută în clarificarea semnelor de întrebare legate de originea și motivele tipurilor de vase folosite în Transilvania în secolul al XVII-lea. Jurnalele sunt cuprinse în patru volume:

- primul cuprinde înregistrări cuprinse între anii 1667-1672;
- al doilea, anii 1673-1679;
- al treilea, anii 1680-1685;
- al patrulea, anii 1688-1690/1691.

După cum se observă, un volum cuprinde înregistrări pe 6 ani, iar toate cumulate rezultă o perioadă de 24 de ani. S-au păstrat învelite în coperti de piele, două mai simple, iar celelalte două (primul și ultimul) mai frumos și bogat ornamentate.

În toate cele patru apar înregistrate numele a 21 surse de venit, iar în 19 apar diverse alte tipuri, în total fiind înregistrate 40⁴⁷ de poziții. Regăsim în ele toate bunurile fiscale din perioada principelui M. Apafi I, proprietățile private ale principelui cu toate sursele de venituri care au fost dispuse pentru sporirea depozitului princiar. Aceste jurnale dovedesc că harta bunurilor fiscale pe parcursul a zece ani s-a schimbat foarte mult, iar curtea princiară nu a ajuns la condiții materiale strâmtorate, pentru că așa cum reiese din titlul acestor jurnale la dispoziția acesteia stătea un număr mare de domenii și multe surse de venituri. Totodată nu a lipsit conducătorul și nici spiritul îndrumător: „Chiar principesa Anna Bornemisza stătea în fruntea acestora”⁴⁸.

Prima carte este deschisă cu rândurile de introducere, sub forma de rugăciune, chiar de principesă. Urmând trăirea religioasă a sufletului său, conștientă fiind de importanța menirii și datoriei sale, se încredințează lui Dumnezeu, pentru că „omul care îl cheamă în ajutor pe Dumnezeu, are binecuvântată munca mâinii sale”⁴⁹. După aceasta șirul înregistrărilor este deschis chiar de ea sub titlul: „Descrierea veniturilor de la Făgăraș”. Scrisul de mână din înregistrările jurnalelor se schimbă în timp, în funcție de înregistrări. Pentru completarea acestora nu era desemnat un scrib principal, ci se pare că principesa dispunea ca înregistrarea consemnărilor să fie făcută de scribul care era atunci la îndemâna sa.

---

⁴⁶ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁷ Szádeczky Béla, *I. Apafi Mihály fejedelem udvartartása. I. Bornemisza Anna gazdasági naplói, 1667-1690*, Budapest, 1911.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 9.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 10.

În cadrul jurnalelor economice referitoare la glăjăria de la Porumbacu, pentru anul 1667 nu sunt consemnări. Acestea apar din 1668 și vor continua până pe data de 30 iulie 1688. Mai departe vom specifica anii în care sunt menționi referitoare la Porumbacu, precum și datele și consemnările exacte ale jurnalelor.

Pentru anul 1668 apar două însemnări. Prima la 1 iulie, care specifică: „Diacul de la Porumbacu, Sorban Deak, a trimis provizoriului curții de la Făgăraș, Boér Istvan, contravaloarea sticlei de 140 de florini”⁵⁰; cea de-a doua însemnare este din 19 octombrie, când „s-au trimis la Alba Iulia 40 de florini”⁵¹.

Din anul 1669 nu sunt consemnări, iar din 1670 avem trei: prima din 11 ianuarie, când „diacul Sorbán a trimis 30 de florini reprezentând prețul sticlei”, a doua din 26 iulie, când același diac „a trimis la Iernut 50 de florini”, iar cea de-a treia din 2 octombrie, când au fost trimiși alți 30 de florini⁵².

În 1671, din însemnările de la 19 iulie, 30 septembrie și 25 noiembrie, aflăm că au fost trimiși de la Porumbacu, din venitul pe sticlă, 70 florini, 30 florini și 150 florini⁵³.

Pentru anul 1672 avem o singură însemnare, datată 11 aprilie, din care aflăm că „s-a trimis echivalentul prețului sticlei de 12 florini”⁵⁴.

Din 1673 sunt două consemnări, una din 16 mai, iar cealaltă din 19 iulie, din care reiese că „s-au trimis de către diacul Talabă Sorbán câte 100 de florini de fiecare dată, adică 200 florini în total”⁵⁵.

În anul 1674 au fost făcute două însemnări, la 29 aprilie și la 22 septembrie, când au fost trimiși câte 100 de florini, în 1675, la data de 13 mai au intrat în vistierie 200 de florini, iar în anul următor (1676) nu au fost făcute consemnări⁵⁶.

Pentru 1677 aflăm că la 28 mai au fost aduse de la Porumbacu o serie de produse de sticlărie: „100 sticle plate, 1.000 farfurii mici, 100 farfurii transparente (străvezii), 350 sticle mărunte de medicamente, bune pentru cutii de farmacie, 25 de sticle în formă de dovleac de 2 și 3 cupe, încă 100 de aceeași formă dar mai mici, 50 cești de sticlă, 25 pahare de cristal, 20 sticle de prins muște, 50 de ulcele din sticlă și ulcioare de mici dimensiuni (mărunte)”⁵⁷.

În anul 1678 apar patru însemnări în jurnale: „La 6 iunie Szescori Máté a trimis la Alba Iulia 100 sticle plate, 100 transparente, 200 sticle mărunte pentru medicamente, 50 sticle în formă de pară, 40 ulcioare mici, 19 lavoare mici și 19 sticle de prins muște”. La 17 iunie, aceeași persoană a trimis 4.000 de farfurii, iar la 5 iulie încă 100 de sticle transparente. În ultima mențiune, la 30 septembrie, se specificau alte produse trimise: 15 sticle cu montură în formă de măr și pară, 10 în formă de pară și 5 în formă de măr simple și alte 460 de sticle pentru medicamente”⁵⁸.

---

⁵⁰ *Ibidem*, p. 19.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, p. 20-21.

⁵³ *Ibidem*, p. 21.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 134.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 134-135.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 136.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 138-139.

Anul următor, 1679, au fost trimise de provizorul Máté, la 24 februarie, 60 de sticle cu montură, iar la 2 noiembrie 250 de florini⁵⁹.

Pentru anul 1680 avem patru consemnări:

- 19 ianuarie: sunt trimise „50 de pocale de o cupă, cu capac, 50 de pocale de jumătate de apă cu capac, 100 de pahare cu picior, 70 de cești pentru lictarium (gem/magiun), 65 de castronașe de sticlă, 75 de cești cu două toarte, 50 de sticle pentru vinars și 11 butelii cu montură de cositor”⁶⁰;

- 11 martie: „au fost trimise 400 de farfurii de sticlă”⁶¹;

- 9 mai: „au fost trimiși 200 de florini”⁶²;

- 6 iulie: „au fost trimise 100 de sticle pentru medicamente”⁶³.

În anul 1681 apar trei însemnări:

- 23 ianuarie: noul provizor, Luczai Sándor, a trimis „23 de cești de sticlă, 15 pahare de cristal cu picior, 30 de sticle pentru Aquavita (alcool), 100 de sticle în formă de pară și măr, și montură”⁶⁴;

- 29 iulie: diacul Sándor trimite „15 pahare șlefuite, 50 de sticle în formă de măr și pară, dar și una libră⁶⁵ de cositor alb, 1 libră și jumătate de cositor negru”⁶⁶;

- 19 septembrie: „au fost trimiși la curte 250 de florini”⁶⁷.

Pentru anul 1682 observăm că avem o singură însemnare, din 25 aprilie, atunci când diacul amintit a trimis „pe lângă formele cunoscute și 11 târnacoape, 6 puști, 11 buzdușane, 15 porumbei și 300 recipiente pentru farmacie, toate realizate din sticlă”⁶⁸.

Referitor la anul 1683 apar următoarele însemnări: în 23 februarie s-au trimis 5 pahare de cristal; în 14 iulie s-au primit 14 cupe de sticlă, 12 sticle cu scurgere repetativă (dozată), 44 de cești, 6 ulcele, 4 pahare cu picior; în 25 iulie s-au adus 5 pahare de cristal și 10 cești cu capac în opt colțuri; în 13 decembrie se precizează că au fost aduse două corfe cu vase de sticlă, fără a se specifica alte amănunte”⁶⁹.

În anul 1684 au fost făcute mai multe consemnări: în 10 februarie, „20 sticle în formă de măr și pară, iar pentru montură s-au trimis 3 forinși”; în 3 martie s-au trimis „4 pahare de cristal”; pe 23 aprilie s-au trimis „12 cupe cu capac, 50 de cești cu și fără capac, 21 de sticle în formă de măr și pară, 4 ulcele mici, 3 ulcioare mici, 14 sticle pentru Aquavita”; în 18 iulie s-a trimis „venitul șurii de sticlărie pe anul trecut în valoare de 86,25 de florinți”; în 24 august „50 bucăți diverse vase”; în 17 septembrie „85 bucăți vase de sticlă”; în 1 noiembrie „80 cești, 30 de cupe și alte diverse va-

---

⁵⁹ *Ibidem*, p. 140-142.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 286.

⁶¹ *Ibidem*, p. 310-311.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ 1 libră=1 un font unguesc=0,560 kg (cf. [hu.Wikipedia. Org/wiki/font - mértékegység](https://hu.wikipedia.org/wiki/font_-_mértékegység), accesat: 19.01.2023, ora 13,45).

⁶⁶ Szádeczky B., *op. cit.*, p. 310-311.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 313.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 314-318.

se pentru băut”; în 16 noiembrie s-au trimis „20 de sticle în formă de măr și pară”, pentru care s-a specificat că s-au folosit două livre de cositor negru⁷⁰.

Pentru 1685 au fost făcute șase însemnări legate de produsele trimise curții de la huta din Porumbac: în 14 martie au fost trimise diverse tipuri de sticle „pentru nevoile Măritei noastre Doamne”; în 12 mai, „100 de vase din sticlă, diverse conform obiceiului”; în 24 august s-au trimis la Alba Iulia „aproximativ 170 de vase de băut și 100 de cești”; pentru 14 septembrie, 6 decembrie și 31 decembrie se specifică că s-au trimis vase de sticlă „conform obiceiului”⁷¹, fără a se preciza cantitatea sau forma.

În 1686 sunt făcute următoarele consemnări: în 22 ianuarie, Luczai Sándor a trimis curții „6 cupe cu capac, 1 canceu, 20 sticle în formă de măr și 60 de cești cu capac”; în 15 februarie, „610 florini, reprezentând diferite venituri, arenda șurii de sticlă și vânzarea brânzei”, iar pe 17 februarie „128 bucăți vase de sticlă”; la 5 martie au fost trimise vase de sticlă conform obiceiului; la 18 martie, provizoriul Sándor trimitea 12 cupe cu capac, 70 cești cu capac, 12 cancee și 12 vase în formă de măr și pară; la 11 aprilie, același a trimis „prin Pap András 120 de cupe cu capac, cupe și cancee”; la 1 mai au fost trimiși 400 florini, reprezentând diverse venituri, aici incluzând și arenda șurii de sticlă, iar la 11 mai „aproximativ” 99 de sticle; la 19 mai provizorul curții de la Porumbacu, Luczai Sándor, „a preluat din Făgăraș, din mâna ofițerilor (funcționarilor-n.n.), cu chitanță eliberată de el, cinci cutii pentru transportat sticlă cu fier, fără montură, în care a dispus să fie făcută sticlă”; la 25 mai, provizorul a trimis arenda șurii și „alte felurite venituri”, în sumă de 201 florini; la 27 mai, au fost trimise 2.000 de farfurii „mărunte” de sticlă și 200 de sticle plate pentru apă; la 16 iunie au fost trimise 69 de vase din sticlă, iar la 27 iunie, 25 de farfurii transparente și 200 farfurii mărunte; în 12 august au ajuns la curte 16 sticle în formă de pară, 15 cupe de sticlă cu capac, 60 de cești și alte 80 diverse vase de sticlă; în 17 august ajung 12 sticle pentru sărat castraveți și 300 de oale țărănești, pentru ca la 20 noiembrie să fie trimise 1.000 farfurii mărunte, alte 100 transparente, 12 cupe, 8 cancee, 30 cești, 8 sticle în formă de măr și 7 în formă de pară”⁷².

Pentru 1687 există un număr mare de însemnări în jurnale:

- ianuarie: prima apare în 2 ianuarie, când au fost trimise 15 cupe cu capac, 25 de cești, 5 cancee, 5 sticle în formă de măr și 10 ulcele; în 14 au fost trimise 9 cupe cu capac, 30 de cești, 9 cancee și 10 sticle în formă de măr și pară; în 23 ianuarie erau trimise 70 de căni, 7 ulcioare, 70 cești mărunte, 20 sticle în formă de măr și pară, 10 cancee, 12 ulcele, 6 pahare cu picior, 10 căni cu capac, 30 de cești, 9 cancee și alte 10 sticle în formă de măr și pară;

- martie: în 15 au fost trimise 20 de cupe, 60 de cești și 16 cancee; în 25 martie au fost trimise 9 cupe cu capac, 30 de cești cu capac, 8 cancee, 12 sticle în formă de măr și pară, și 3 mojară de sticlă; în 29 martie au fost înregistrate 30 de cupe, 50 de cești și 15 cancee;

- aprilie: o singură însemnare, din 13 aprilie, când au fost trimise 10 cupe cu capac, 30 cești de sticlă, 8 cancee, 10 sticle în formă de măr și pară, 10 ulcioare pentru vinars și 100 de sticle pentru medicamente;

---

⁷⁰ *Ibidem*, p. 319-323

⁷¹ *Ibidem*, p. 324-326

⁷² *Ibidem*, p. 534-538.

- mai: la fel, o singură consemnare, din data de 30, atunci când „provizoriul Kabos a adus de la Porumbacu 25 de sticle în formă de măr și pară, cu montură de cositor negru, ale căror monturi au fost făcute cu bani din venitul de acolo”; pe lângă acestea au mai fost aduse 8 cutii de transport cu 16 sticle de o cupă și două cupe fără montură de cositor, 50 de sticle plate pentru apă și 12 pentru oțet de trandafiri (roze);

- iulie: în 3 iulie au fost aduse 40 sticle pentru apă, 6 pentru castraveți murați și 6 pentru oțet de roze; în 4 iulie „Luczai Sándor a trimis 9 cupe, 30 cești, 8 cancee și 15 sticle în formă de măr și pară; în 9 iulie, 45 de cești, 9 cupe, 10 cancee și 20 sticle în formă de măr și pară; în 11 iulie, 9 cupe, 30 cești, 8 cancee, 12 sticle în formă de măr și pară, și 5 mojar; în 16 iulie s-au trimis 50 de cești, 10 cupe cu capac, 8 cancee și 20 de sticle în formă de măr și pară; în 27 iulie, 9 cupe cu capac, 30 de cești, 8 cancee și 12 sticle în formă de măr;

- august: în 3 august provizorul a trimis 10 sticle în formă de dovleac, cu gura lată, alte 9 cu gura îngustă, 20 de cupe cu capac de mici dimensiuni, 60 de cești cu capac, 10 cancee și 20 de sticle în formă de măr și pară; în 10 august s-au adus 20 de castroane smălțuite și alte vase de sticlă, precum și 20 de cupe cu capac, 60 cești, 10 cancee și 20 de sticle în formă de măr și pară; în 24 august s-au adus vase de sticlă pentru băut, în două rânduri, cupe cu capac (lipsește numărul), 100 de cești, 22 de cancee și 24 de sticle în formă de măr și pară;

- septembrie: în 5 septembrie provizoriul Sándor a trimis 15 cupe cu capac, 65 de cești, 12 cancee și 20 de sticle în formă de măr și pară; în 15 septembrie s-au trimis 14 cupe cu capac, 60 cești, 12 cancee, 20 sticle în formă de măr și pară, 100 de oale smălțuite, 100 nesmălțuite și câte 100 de castroane smălțuite și nesmălțuite; în 22 septembrie s-au trimis 15 cupe cu capac, 60 cești, 10 cancee, 20 sticle în formă de măr și pară, și 200 de oale țărănești; la 30 septembrie, 19 cupe, 60 cești, 12 cancee, 20 sticle în formă de măr și pară, 200 castroane smălțuite și 200 nesmălțuite;

- octombrie: în 15 octombrie au fost livrate 16 cupe cu capac, 56 cești cu capac, 10 cancee, 20 de sticle în formă de măr și pară; în 8 octombrie, 16 cupe cu capac, 56 cești cu capac, 10 cancee și 20 de sticle în formă de măr și pară; în 13 octombrie sunt trimise 12 cupe, 40 cești, 10 cancee și 20 sticle în formă de măr și pară;

- noiembrie: în 5 noiembrie au fost aduse 12 cupe cu capac, 50 de cești, 10 cancee și 20 de sticle în formă de măr și pară; în 14 noiembrie au fost aduse 12 cupe cu capac, 40 de cești cu capac, 10 cancee și 16 sticle în formă de măr și pară, 100 castroane smălțuite, 300 de oale roșii și 20 castroane nesmălțuite;

- decembrie: în 1, provizorul a trimis 20 pahare cu picior, 30 cupe diverse, 20 ulcioare, 6 carafe, 5 cești, 100 sticle de medicamente și 30 sticlute pentru uleiuri; la 13 decembrie s-au trimis 10 cupe cu capac, 40 cești cu capac și 20 sticle în formă de măr și pară; ultima însemnare datează din 24 decembrie, când au fost înregistrate 12 cupe, 50 cești cu capac, 10 cancee și 20 de sticle în formă de măr și pară⁷³.

Pe lângă aceste cantități de sticlă care veneau periodic la curte, au fost înregistrate și produse primite cadou de familia princiară. Acestea au constat în „40 cupe, 6 cancee, 5 ulcioare, 8 ulcioare mai mici, carafe (ciubere), 4 porumbei, 7 buzdugane, 5 săbii, 12 sticle în formă de măr și pară, 6 ulcioare pentru vinars și 40 cești”⁷⁴.

---

⁷³ *Ibidem*, p. 539-543.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 544.

Pentru anul 1688 au fost făcute patru consemnări, ultima fiind datată 30 iulie, principesa murind la începutul lunii august. Acestea sunt: în 9 februarie, când provizorul curții de la Porumbacu a trimis 10 cupe cu capac, 30 cești cu capac, 16 sticle în formă de măr și pară, 10 cancee și 10 pahare în formă de crin; în 19 iunie s-au înregistrat 13 cupe de sticlă, cu capac, 50 cești, 10 cancee, 10 sticle în formă de dovleac pentru oțet de roze, 20 sticle în formă de măr și pară, și 100 sticle pentru transportat apă; în 14 iulie au fost trimise pentru „Doamna Noastră” 12 cupe cu capac, 45 cești cu capac, 10 cancee, 20 sticle în formă de măr și pară; în 30 iulie s-au trimis 18 cupe cu capac, 80 cești cu capac, 15 cancee și 30 de sticle în formă de măr și pară⁷⁵.

Pentru anii 1689, 1690 și 1691, scurtele consemnări nu mai pomenesc nimic despre produsele de sticlărie de la Porumbacu și nici despre chiria șurii de sticlă.

În concluzie, conform datelor oferite de jurnalele economice ale principesei Anna Bornemisza, între anii 1667 și 1676 fie nu au fost făcute consemnări (1667, 1669, 1676), fie au fost consemnate doar sumele de bani provenite din vânzarea sticlei. Din 1677 până în 1688 sunt consemnați atât bani, cât mai ales produse finite ale glăjăriei. Acestea au fost în număr foarte mare și variate ca formă, având diverse întrebuințări. Astfel, în această perioadă au ajuns la Curte 15.490 obiecte de sticlă, precum:

- 1.134 bucăți sticle plate (pentru apă);
- 5.225 farfurii mari și mici;
- 1.610 sticle de medicamente;
- 874 sticle în formă de măr și pară;
- 154 sticle în formă de dovleac;
- 39 sticle pentru prins muște;
- 2.254 cești de sticlă;
- 194 pahare de cristal cu picior;
- 134 ulcioare;
- 78 ulcele;
- 354 cancee;
- 800 oale țărănești.

Pe lângă acestea, au mai fost trimise în număr mare și sticlute pentru sărat castraveți, castroane smălțuite și nesmalțuite, sticle pentru oțet, sticlute pentru uleiuri, pocale, sticle și bultelii cu montură de cositor, sticle cu scurgere dozată sau obiecte de ornament realizate din sticlă (puști, buzdugane, săbii, târnăcoape, porumbei etc.). Se mai adaugă multe consemnări în care nu sunt precizate nici numărul, nici tipul vaselor, fiind notate drept „vase diverse”.

Toate produsele glăjăriei de la Porumbacu au fost și sunt apreciate atât de cei care le-au folosit, cât și de cei care în prezent le admiră în colecțiile muzeale.

---

⁷⁵ *Ibidem*, p. 544-530.